

IV. Доктрина фінансового права

Микола Кучерявенко

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України, перший проректор
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(Харків, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8020-5748>
nprkucheryavenko@ukr.net

УДК 336.22

ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Нині особливої актуальності набувають питання, пов'язані зі з'ясуванням природи та значення доктринальних положень, на підставі яких формуються засади фінансово-правового регулювання.

Мета статті полягає у з'ясуванні природи доктринальних положень фінансово-правового регулювання, беручи до уваги зміст суспільних відносин, що є предметом фінансово-правового впливу, сталих підходів до побудови системи фінансово-правової галузі та принципів ознак доктрини й доктринальних положень.

Констатовано, що найбільш важливим напрямом з'ясування та значення доктринальних положень у цьому сенсі є характеристика їхньої природи при регулюванні бюджетних і податкових відносин. Це обумовлюється тим, що саме бюджетне право та податкове право охоплюють сукупність норм, які виступають виключно фінансово-правовими за природою і не конкурують ні з якими іншими галузевими нормами.

Зазначено, що доктринальні положення фінансово-правового регулювання мають характеризуватися значущістю та певним глобальним впливом на упорядкування предметних відносин. При цьому принциповим, на нашу думку, є те, що подібні положення повинні мати під собою відповідне конституційне підґрунтя. Тобто йдеться про наявність окремих статей Конституції України, на яких базуються основні вихідні концепції правового впливу, загальні засади, підходи до визначення центральних понять і категорій. Це підтверджується й чинним конституційним підходом до фактичної побудови системи доктринальних положень, які впливають на особливості фінансово-правового регулювання. Так, відповідно до ч. 2 ст. 92 Конституції України виключно законами України встановлюються: Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього та зовнішнього боргу; порядок випуску й обігу державних цінних паперів, їх види і типи.

Ключові слова: фінансово-правова доктрина; бюджетна доктрина; податкова доктрина; податок; бюджет; бюджетна система; податковий обов'язок.

З'ясування характеру доктринальних положень фінансово-правового регулювання поєднує два аспекти наукового дослідження: характеристику предмету фінансового права та глобальних рис правової доктрини у контексті галузевого змісту. Фінансове право як класична галузь належить до сім'ї публічного права й орієнтована на спеціальний галузевий сектор суспільних відносин. Так, предметом фінансового права є сукупність однорідних суспільних відносин, які регулюються фінансово-правовими нормами й охоплюють рух (формування, розподіл, використання) централізованих і децентралізованих публічних грошових фондів. Владно-майнові відносини припускають нерозривну єдність майнових відносин і відносин влади. Тобто йдеться не просто про майнові відносини, а такі, які виражають відносини з приводу руху майна (грошових фондів) пануючого суб'єкта (держави та її адміністративно-територіальних утворень). Фінансово-правові відносини характеризуються єдністю двоїстої ролі держави. З одного боку, держава є власником грошових коштів, про регулювання руху яких ідеться. З другого боку, держава (через свої уповноважені органи) є організаторкою цих відносин. Отож, власник грошових коштів організовує та забезпечує чіткість руху публічних коштів. Аналізуючи природу правової доктрини, необхідно зважати на те, що більше за все вона тяжіє до сукупності наукових висновків. Опис, пояснення та обґрунтування певної наукової позиції на підставі цього своїм результатом має зміну права, таку нормативну трансформацію, яка призводить до створення ідеальної моделі в формі правової норми. Опис має ідеальний характер, тобто спрямовується, перш за все, не на можливість інтерпретації, розуміння того чи іншого положення, а на опис ідеальної моделі того, як має тлумачитися право.

Останнім часом побачили світ низка публікацій, присвячених з'ясуванню природи правових доктрин, судових доктрин в окремому галузевому регулюванні. Відбулося дослідження і щодо з'ясування природи податкової доктрини, судових доктрин із вирішення податкових спорів, що вилилось в окреме монографічне дослідження Є. Смичка. Водночас з'ясування змістовних аспектів характеристики доктрини фінансового права поки що не відбулося. Зважаючи на це, у статті й зосереджена увага на загальних засадах доктринальних положень фінансово-правового регулювання.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні природи доктринальних положень фінансово-правового регулювання, беручи до уваги зміст суспільних відносин, що є предметом фінансово-правового впливу, сталих підходів до побудови системи фінансово-правової галузі та принципів ознак доктрини й доктринальних положень.

Аналіз доктринальних положень, на підставі яких формуються засади фінансово-правового регулювання, передбачає аналіз таких проблем у

двох аспектах. По-перше, це формування чітких підходів до спрямованості впливу фінансово-правових норм на поведінку учасників відносин, тобто розуміння та визначення предмета фінансового права. По-друге, це чітке розуміння призначення та змісту таких понять, як “доктрина”, “доктринальні положення”.

Фінансове право як класична галузь належить до сім’ї публічного права, також орієнтована на спеціальний галузевий сектор суспільних відносин. Так, предметом фінансового права є сукупність однорідних суспільних відносин, які регулюються фінансово-правовими нормами й охоплюють рух (формування, розподіл, використання) централізованих і децентралізованих публічних грошових фондів. Щодо визначення предмета фінансового права хотілося б зробити кілька уточнень.

По-перше, предметом галузі є саме суспільні відносини. Іноді, як предмет галузі, визначають правовідносини, але тоді ми стикаємося з глобальним протиріччям, неузгодженістю. Предмет галузевого регулювання завжди визначає мету, напрям впливу правових норм. Такою метою якраз і є суспільні відносини, які ще не врегульовані правом. До того моменту, як вони потрапляють під правовий вплив, вони стають правовідносинами. Саме тому, визначаючи предметом галузі правовідносини, ми доходимо тавтології – право регулюється правом. Виходячи з цього, необхідно мати на увазі, що предметом фінансового права є суспільні відносини, які ще не врегульовані правом.

По-друге, предметом фінансово-правового регулювання є не просто суспільні відносини загалом, а однорідні суспільні відносини. Тобто для виділення тих відносин, на регулювання яких спрямована дія фінансово-правових норм, необхідно визначитися зі своєрідним “спільним знаменником”. На підставі цього можна буде як чітко визначити єдність галузевих відносин, так і виділити критерій відмежування їх від предмета інших галузей права, які забезпечують правовий вплив на межі з фінансово-правовим регулюванням. В основі однорідності предмета фінансового права лежить критерій публічності. Тобто фінансово-правовими нормами регулюються тільки ті суспільні відносини, які виражають рух публічних коштів – коштів, власниками яких є держава та її адміністративно-територіальні одиниці.

По-третє, регулювання суспільних відносин, що становлять предмет фінансового права, відчуває вплив фінансово-правових норм. Саме фінансово-правова норма, як спосіб упорядкування поведінки учасників фінансових правовідносин, якраз і є тим інструментом, за допомогою якого досягається предметне впорядкування суспільних відносин, що виражають рух публічних грошових фондів.

По-четверте, об’єктом фінансово-правового впливу в узагальненому значенні є публічні кошти. Важливо в цьому випадку мати на увазі,

що йдеться не безпосередньо про кошти (нехай навіть публічні) як матеріальний об'єкт, а про регулювання поведінки суб'єктів фінансово-правових відносин щодо ставлення до публічних коштів. Тобто фінансово-правовими нормами регулюються повноваження, права й обов'язки суб'єктів, що породжує їх включення в систему учасників фінансових правовідносин. Крім того, коли мовиться про публічні кошти, необхідно мати на увазі, що це стосується двох форм прояву й акумуляції публічних грошових коштів: централізованих і децентралізованих грошових фондів. Як централізовані грошові фонди виступають грошові кошти, акумульовані на рівні держави або адміністративно-територіальної одиниці держави. Такими централізованими фондами є бюджети. Децентралізовані фонди так само припускають певну акумуляцію, на більш низькому рівні. Серед них – кошториси державних підприємств. Власники децентралізованих фондів – ті ж, однак рівень акумуляції значно нижчий. Це визначає різнохарактерність повноважень суб'єктів з управління ними.

По-п'яте, предмет фінансово-правового регулювання зосереджений на забезпеченні динамічних процесів. Тобто завданнями впливу фінансово-правових норм є не досягнення статичності, не забезпечення виключно збору публічних грошових коштів, а збалансований (за часом і обсягом) їх рух. Фінансово-правове регулювання має гарантувати фінансове забезпечення функціонування держави, його адміністративно-територіальних одиниць. Завдяки впливу фінансово-правових норм повинні сформуватися фінансові (грошові) гарантії, що забезпечують реалізацію завдань і функцій держави та її адміністративно-територіальних об'єднань. Рух публічно-грошових коштів включає три стадії. Перша стадія – формування публічних фондів (здійснюється завдяки податкам, зборам та іншим видам бюджетних доходів). Друга стадія – розподіл зібраних публічних грошей (визначається завданнями та функціями відповідного територіального утворення). Третя стадія – витрачання розподілених публічних грошових коштів (має забезпечуватися чіткістю цільового використання грошей, виділених із бюджету відповідного рівня).

Вельми показовим є порівняння предмета фінансово-правового регулювання з регулюванням відносин, що здійснюються на межі з іншими галузями. Як галузі, які на перший погляд конкурують зі сферою фінансово-правового регулювання, дуже часто виділяють цивільне та адміністративне право. В узагальненому вигляді цивільно-правове регулювання націлене на впорядкування, перш за все, майнових відносин і розглядає фінансові-правові відносини через призму майнових. Трапляються спроби поставити між ними знак рівності. Адміністративно-правові відносини – владні відносини, що забезпечують управління пев-

ною сферою суспільних відносин на основі влади та підпорядкування. Владне управління рухом публічних фінансів дає змогу іноді висловлюватися в контексті галузевої єдності предмета адміністративного та фінансового права.

Владно-майнові відносини припускають нерозривну єдність майнових відносин і відносин влади. Тобто йдеться не просто про майнові відносини, а такі, які виражають відносини з приводу руху майна (грошових фондів) пануючого суб'єкта (держави та її адміністративно-територіальних утворень). Фінансово-правові відносини характеризуються єдністю двоїстої ролі держави. З одного боку, держава є власником грошових коштів, про регулювання руху яких ідеться. З другого боку, держава (через свої уповноважені органи) є організаторкою цих відносин. Отож, власник грошових коштів організовує та забезпечує чіткість руху публічних коштів.

Абсолютно логічним було б, визначивши характер предмету фінансово-правової галузі, деталізувати, уточнити його через з'ясування сутності та структури системи фінансового права. Але навряд чи в цій публікації детально це доречно робити. Водночас необхідно наголосити, що всі внутрішні складові фінансово-правової галузі (інститути, підгалузі) можна умовно розподілити на два блоки. Перший – включає інститути, які складаються із правових норм, що регулюють фінансові відносини на межі з іншими галузями. Наприклад, відносини, які пов'язані з грошовим обігом, валютним регулюванням передбачають фінансово-правовий аспект як предмет впливу, але поряд із ним ідеться і про регулювання частки таких відносин нормами господарського, цивільного законодавств тощо. Другий – це такі складові фінансово-правової галузі, які включають виключно фінансово-правові норми й виражають природу фінансово-правових відносин. До таких угруповань ми відносимо бюджетне та податкове право. Саме тому аналіз доктринальних положень у фінансово-правовому регулюванні ми спробуємо з'ясувати в сенсі бюджетного та податкового упорядкування суспільних відносин.

Конструкція правової доктрини притаманна будь-якій правовій системі, хоча її місце, особливості та характер суттєво різняться залежно від типу правової системи, історичного досвіду в застосуванні засобів правового упорядкування¹. Із правовою доктриною пов'язують певний різновид юридичного дослідження та його результатів на підставі застосування специфічного методу, що обумовлює систематичне, аналітико-оцінчне пояснення змісту права². Аналізуючи природу правової доктрини, необхідно зважати на те, що більше за все вона тяжіє до сукуп-

¹ Див. докладніше: Микола Кучерявенко, 'Доктрина податкового права' (2020) 4 Право України 11–20.

² *Правова доктрина: загальнотеоретична та історична юриспруденція, т 1* (Петришин О заг ред, Право) 61.

ності наукових висновків. Беручи до уваги те, що наукова теорія у своїх дослідженнях спирається на поєднання таких методів, як обґрунтування, пояснення та опис, треба погодитися, що основним методом правової доктрини є опис³. Опис, пояснення та обґрунтування певної наукової позиції на підставі цього своїм результатом має зміну права, таку нормативну трансформацію, яка призводить до створення ідеальної моделі в формі правової норми. Опис має ідеальний характер, тобто спрямовується, перш за все, не на можливість інтерпретації, розуміння того чи іншого положення, а на опис ідеальної моделі того, як має тлумачитися право.

Доктринальні положення фінансово-правового регулювання мають характеризуватися значущістю та певним глобальним впливом на упорядкування предметних відносин. При цьому принциповим, на нашу думку, є те, що подібні положення повинні мати під собою відповідне конституційне підґрунтя. Тобто йдеться про наявність окремих статей Конституції України⁴, на яких базуються основні вихідні концепції правового впливу, загальні засади, підходи до визначення центральних понять та категорій.

Це підтверджується і чинним конституційним підходом до фактичної побудови системи доктринальних положень, які впливають на особливості фінансово-правового регулювання. Так, відповідно до ч. 2 ст. 92 Конституції України виключно законами України встановлюються: Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи.

Цікаво, що подібне конституційне забезпечення реалізації фінансово-правової конструкції може бути гарантовано й без чіткого визначення в окремій нормі Конституції України. Так, наприклад, доктринальний підхід до дволанкової побудови бюджетної системи України (Державний бюджет України та місцеві бюджети) не спирається на окрему конституційну норму. Водночас такий підхід до диференціації видів бюджетів впливає із конституційної норми, яка визначає адміністративно-територіальний устрій України. Так, відповідно до ст. 2 Конституції України Україна є унітарною державою. Тобто, враховуючи це, бюджетна система України має обумовлювати співіснування бюджету держави й бюджетів, які гарантують виконання фінансових завдань внутрішнім складовим

³ Там само 612–28.

⁴ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 10.01.2022).

такої держави – територіальним громадам. Саме тому бюджетна система України визначається як сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права (ст. 2)⁵. Такою ж доктринальною значущістю характеризується таке поняття, як “бюджет”.

У контексті цього хотілося б зупинитися й на концептуальній категорії бюджетно-правового регулювання – понятті бюджету. Так, відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України бюджет визначається як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (ст. 2)⁶. Але, на нашу думку, таке визначення бюджету є занадто узагальненим і приблизним. Про це свідчить використання поняття “фінансові ресурси”. У жодному фінансовому законодавчому акті немає визначення “фінансових ресурсів”, що унеможлиблює аналіз та розуміння такого регулювання учасників відносин. Якщо ми не знаємо, що таке фінансові ресурси, то як можна визначити характер правомірної чи неправомірної поведінки суб’єктів. Крім того, якщо визначати природу бюджетних відносин, то бюджет (кошторис) асоціюється з грошима. У досить спрощеному вигляді: бюджети являють собою узгодження доходів та видатків, а доходи та видатки можна визначити виключно через грошові показники, а не фінансові ресурси.

Становлення податкового законодавства України виділило два доктринальні напрями, на яких і досі базується податкове регулювання. По-перше, це методологічний підхід до визначення такого інструменту, як податок та споріднені з ним явища (збори, мита, плати) у податковій системі України, з’ясування правової природи таких платежів, підстав та особливостей їх справляння. По-друге, це закріплення родової конституційної конструкції податкового обов’язку та забезпечення його виконання галузевими (чи підгалузевими – залежно від місця податкового права в системі права) засобами. Саме тому доктринальний аналіз податкового регулювання пов’язується із доктринами податку та податкового обов’язку.

З’ясування концептуальності податкового регулювання пов’язують у контексті зазначених вище аспектів із конституційними засадами, на підставі яких і будується ієрархія податкового регулювання. Згідно зі ст. 67 Конституції України кожен зобов’язаний сплачувати податки і збори в порядку та розмірах, встановлених законом. Усі громадяни щорічно по-

⁵ Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>> (дата звернення: 10.01.2022).

⁶ Там само.

дають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом. Цей конституційний припис охоплює декілька принципових для податково-правового регулювання аспектів. По-перше, імперативний підхід до розуміння природи податкового обов'язку, який має безумовний характер і виключає конструкцію диспозитивного упорядкування податкових відносин. По-друге, концептуальний підхід щодо структури податкового обов'язку: сплата та звітність. Водночас, на нашу думку, на рівні подібного конституційного припису має бути закріплено триланкову структуру податкового обов'язку: облік, сплата та звітність. Це обумовлено тим, що: а) без обліку (об'єктів оподаткування, платників) не можна визначити суму податку, яка підлягає сплаті; б) невиконання облікових обов'язків платника податку вже породжує несприятливі наслідки для нього, застосування санкцій. По-третє, подібний конституційний припис закріплює встановлення податкового обов'язку виключно законом, що узгоджується зі ст. 92 Конституції України.

Аналізуючи характер доктринальних положень, можна розподілити їх на такі, що мають універсальне значення та часткові. Зрозуміло, що подібна класифікація може стосуватись як права загалом, так і деталізуватися стосовно окремої, відносно відокремленої сфери суспільних відносин зокрема. Безумовно, такою сферою є відносини оподаткування. У цьому сенсі доктринальне регулювання податкових відносин забезпечується існуванням і впливом доктрини податку та податкового обов'язку як тих, що мають загальне значення і деталізуються частковими. Останні доктринальні положення у сфері податкового регулювання мають більш конкретне значення та спрямовуються на деталізацію принципових акцентів загальної доктрини. Наприклад, загальна доктрина податку деталізується через конкретну доктрину податкового механізму, яка передбачає ще більш детальну побудову доктринальних конструкцій.

Доктринальні положення обумовлюють системне функціонування їх складових. Визначення бюджету обумовлює деталізацію та розуміння співіснування різних видів бюджетів. Це принципово важливо, тому що необхідне обґрунтоване розподілення надходжень до окремих видів бюджетів, що забезпечувало б: а) гарантування виконання фінансових зобов'язань держави та територіальних громад; б) відсутність конкуренції між джерелами доходів до державного та місцевих бюджетів. Системність є наглядною характеристикою доктринального упорядкування податкових відносин, що передбачає закріплення вимоги стосовно наявності всіх складових, які визначають цілісну правову конструкцію податкового платежу. Закріплення правової конструкції податку, втілення її у відповідну правову форму пов'язане з дослідженням і певними сутніс-

ними підсумками при характеристиці поняття податкового механізму. Правовий механізм податку регулюється через закріплення імперативного набору елементів, які визначають зміст та особливості реалізації податкового обов'язку. Відповідно до ст. 7 Податкового кодексу України⁷ під час установа податку обов'язково визначаються такі елементи: платники податку; об'єкт оподаткування; база оподаткування; ставка податку; порядок обчислення податку; податковий період; строк і порядок сплати податку; строк і порядок подання звітності про обчислення та сплату податку. У разі, якщо хоча б один із зазначених обов'язкових елементів не визначено, податок вважається не встановленим. Під час установа податку можуть передбачатися підстави для надання податкових пільг і порядок їх застосування. Обов'язкові елементи податку, а також підстави для надання податкових пільг і порядок їх застосування визначаються виключно.

Правова доктрина та її окремі положення пов'язуються із досягненням певного підсумку осмислення фундаментальних наукових досліджень. З одного боку, вони виражають завершення певного, якісного етапу розвитку наукових знань, формулювання сталих підходів до розуміння тих чи інших явищ, та визначення відповідно до цього певних правил поведінки. З другого боку, досягнення відповідного підсумку об'єктивно обумовлює формулювання чітких завдань для наступного етапу розвитку, теоретичних і практичних напрацювань⁸.

Як приклад можна послатися на динаміку як наукового розуміння, так і законодавчого закріплення одного з найпринциповіших доктринальних положень, у контексті податково-правового регулювання – визначення “податку”. Так, на початку формування податкового права як окремої фінансово-правової системи норм окремого визначення податку законодавство не містило. Відповідно до ст. 2 Закону України “Про систему оподаткування” під податком і збором (обов'язковим платежем) до бюджетів та до державних цільових фондів слід було розуміти обов'язковий внесок до бюджету відповідного рівня або державного цільового фонду, здійснюваний платниками у порядку і на умовах, що визначаються законами України про оподаткування⁹. Тобто ніякої різниці між податковими за природою, але різними платежами законодавець не надавав.

Ухвалення у 2010 р. Податкового кодексу України продемонструвало підведення певних підсумків під науковими розробками в теорії податкового права, обґрунтуванні спільних рис і розбіжностей між податками, зборами, митом тощо. Це було відображено в змісті ст. 6 Податкового ко-

⁷ Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>> (дата звернення: 10.01.2022).

⁸ Див. докладніше: Кучерявенко (н 1) 16–7.

⁹ Про систему оподаткування: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1251-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12#Text>> (дата звернення: 10.01.2022). (Закон втратив чинність на підставі Кодексу від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI).

дексу України, в якій було чітко розмежовано податок як обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку (п. 6.1 ст. 6)¹⁰, та збір, як обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, зокрема внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значущих дій (п. 6.2 ст. 6)¹¹. Тобто наукові уявлення щодо розбіжностей між податком і збором, які породжують певні правові наслідки, відобразилося в нормі закону.

Вважати, що обговорення та розвиток концепції визначення природи податку на цьому завершилися, навряд чи доречно. Сьогодні активно обговорюється (як у науці, так і в судовій практиці) перспективність характеристики природи податку з врахуванням зустрічного виконання обов'язків з боку держави як отримувачки коштів від їх сплати.

Тобто природа податків пов'язується не з фактом передачі коштів платниками державі взагалі, а передачею коштів при сплаті податків і зборів із обов'язковою умовою. Цією умовою є ефективне використання зібраних таким чином грошей для задоволення фундаментальних потреб громадян, які об'єдналися у державу. Саме для цього вони й сплачують податки, тому природа податкового обов'язку об'єктивно об'єднує обов'язки обох сторін податкового правовідношення: і зобов'язаної, і владної¹².

Таким чином, подібна тенденція наочно демонструє динамічність доктринальних положень, а не консервування тривалого, статичного підходу до їх визначення та закріплення.

Сьогодні підсумкового характеру набули доктринальні конструкції податку та податкового обов'язку як головні поняття, що виражають зміст податкового регулювання. Оскільки стосовно поняття податку ми зупинялися вище, звернемо увагу на зміст податкового обов'язку. Поняття "податковий обов'язок" є однією з центральних категорій податкового права. Зобов'язання є характерним для договірних відносин, які використовують диспозитивні методи, що розвиваються на певних відносинах рівності суб'єктів (наприклад, цивільні). Податкові відносини будуються на принципах влади і підпорядкування, регулюються владними приписами з боку держави. Тому навряд чи зобов'язання може відображати природу комплексу обов'язків платника податків, що мають безумовний і першочерговий характер. Більш точним було б використання терміна

¹⁰ Податковий кодекс України (н 7).

¹¹ Там само.

¹² Микола Кучерявенко, 'Природа податку як конструкції зустрічного узгодження обов'язків (на прикладі підприємств критичної інфраструктури)' (2021) 4 Право України 167–81.

“податковий обов’язок” як категорії, що узагальнює всю систему обов’язків платника податків, пов’язаних зі сплатою податків та зборів.

Динаміка доктрини податкового права обумовлюється станом розвитку податково-правової науки. Характеризуючи податкову доктрину через співвідношення її з джерелами податкового права, можна виокремити декілька етапів¹³: а) виникнення підстав і необхідності правового оформлення окремих суспільних відносин; б) науковий аналіз та пошук як підстав виникнення такої потреби, так і напрямів осмислення; в) поява концептуальних ідей, напрямів узагальнення, вироблення аргументів певних доктринальних положень та їх обґрунтування; г) офіційна підтримка складових доктрини податкового права, доведення до широкого загалу і отримання позитивної реакції від нього; г) трансформація доктринальних ідей у відповідні напрями правової реформи та набуття сталого концептуального правового оформлення.

Практичне значення доктринальних положень податкового регулювання знаходить своє відображення у нормотворенні та застосуванні податково-правових норм. У цьому сенсі практична значущість доктринальних положень має пов’язуватися з трьома аспектами: а) додержанням об’єктивно сформованих правил нормотворення (розмежування процедур появи податково-правових норм, які регулюють справляння загальнодержавних та місцевих податків і зборів); б) реалізацією доктринальних положень через відповідні нормативні приписи, що регулюють поведінку законотворчих органів та суб’єктів владних повноважень, які чітко додержуються законодавчо встановлених правил; в) регулюванням деліктних відносин на підставі доктринального розуміння природи податкового конфлікту, його особливостей і шляхів подолання.

Висновки. Аналіз доктринальних положень, на підставі яких формуються засади фінансово-правового регулювання, передбачає аналіз таких проблем у двох аспектах. По-перше, це формування чітких підходів до спрямованості впливу фінансово-правових норм на поведінку учасників відносин, тобто розуміння та визначення предмета фінансового права. По-друге, це чітке розуміння призначення та змісту таких понять, як “доктрина”, “доктринальні положення”. Всі внутрішні складові фінансово-правової галузі (інститути, підгалузі) можна умовно розподілити на інститути, які складаються із правових норм, що регулюють фінансові відносини на межі з іншими галузями, та такі складові фінансово-правової галузі, які включають виключно фінансово-правові норми й виражають природу фінансово-правових відносин. До таких угруповань ми відносимо бюджетне та податкове право.

¹³ Див. докладніше: Кучерявенко (н 1) 18.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. *Pravova doktryna Ukrainy, t 1* (Petrushun O red, Pravo 2013) (in Ukrainian).

Journal articles

2. Kucheryavenko M, 'Podatkova doktryna Ukrainy' (2020) 4 Pravo Ukrainy 11–20 (in Ukrainian).
3. Kucheryavenko M, 'Pryroda podatku yak konstrukcii zustrichnoho uzgodzhennia obov'iazkiv (na prykladi pidpriumstv krytyhnoi infrastruktury)' (2021) 4 Pravo Ukrainy 167–81 (in Ukrainian).

Mykola Kucheryavenko

DOCTRINAL PRINCIPLES OF LEGAL FINANCIAL REGULATION

ABSTRACT. There are topical issues related to clarifying the nature and significance of doctrinal provisions, on the basis of which the principles of legal financial regulation are formed.

The purpose of this article is to clarify the nature of the doctrinal provisions of legal financial regulation based on the content of social relations that are the subject of legal financial influence; figure out the formation of sustainable approaches to building a system of the legal financial branch of law; to identify fundamental features of the doctrine and doctrinal provisions.

It is stated that the most important direction of understanding the doctrinal provisions is the characterization of their nature in the regulation of budgetary and tax relations. This is due to the fact that budget law and tax law cover a set of norms that are exclusively financial in nature and do not compete with any other branches of law.

The doctrinal provisions of financial regulation should be characterized by significance and a certain global impact on the compilation of subject relations. At the same time, in our opinion, it is fundamental that such provisions should have an appropriate constitutional basis. We are talking about the separate articles of the Constitution of Ukraine, on which the basic initial concepts of legal influence, general principles, approaches to the definition of central concepts and categories are based. This is confirmed by the current constitutional approach to the actual construction of doctrinal provisions that affect the features of financial regulation. So, according to Part 2 of Art. 92 of the Constitution, only the laws of Ukraine establish: the State budget of Ukraine and the budgetary system of Ukraine; taxation system, taxes and fees; bases of creation and functioning of the financial, monetary, credit and investment market; the status of the national currency, as well as the status of foreign currencies on the territory of Ukraine; the procedure for the formation and repayment of the state internal and external debt; the procedure for issuing and circulation of government securities, their kinds and types.

KEYWORDS: financial law doctrine; budget doctrine; tax doctrine; tax, budget; budget system; tax debt.